

על הפרשה

שמיני

סוגיות ועיונים

מחשבה ומוסר

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

סוגיות ועיונים

איסור אכילת תולעים

ג. בשו"ת שיבת ציון (סי' כח. בנו של הנודע ביהודה) העלה לחדש היתר לאכילת תולעים הנמצאים בפירות משום דין מתעסק, מכיון שאינו יודע שיש תולעת בפרי אם כן נחשב למתעסק, ואף על פי שבאיסורי חלבים ועריות לא אומרים את הפטור של מתעסק וכמבואר בכריתות (ט, ב) משום שנהנה באכילתו, אבל בתולעים שמאוסים עליו חוזר הדין של מתעסק שפטור.

והוציא את דינו מדברי רש"י על דינו של רב הונא, שרש"י כתב לבאר שהחשש הוא שאם תפול תולעת על הקשים לא יראנה ומשם תפול לכלי ולמחר כשיראנה יהא סבור שלא יצתה מן השכר לקשים ותולעת המים מותרת. ומדברי רש"י מבואר שלמחרת יראה את התולעת ובכל זאת יבוא לאכלה משום שרץ המים שלא פירש ומותר. ועל כרחק שרש"י סבר שאם לא יראנה ודאי מותרת באכילה. וזה משום דין מתעסק שאינו חושב שהתולעת נמצאת שם ואינו רוצה לאכלה כלל.

אמנם הוסיף השיבת ציון, שלפי סברא זו מדוע צריך בכלל לבדוק פירות וירקות מתולעים. וכתב לבאר, שאם ידוע שמצויים תולעים באותן פירות וירקות ואינו בודק ומסיר את התולעים, אם כן זה נחשב שמתכוון לאכלם ממש. אמנם במקום שכבר סינן את השיכר וחשב שאין התולעת נמצאת שם, בזה ודאי שאם אינו רואה

א. כתוב "וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל" (ויקרא יא, מא). ויש ג' סוגי שרצים האסורים. שרץ המים, שרץ הארץ, ושרץ העוף והם השרצים המעופפים כמו זבוב יתוש ודבורה. ודיניהם מבוארים בהרחבה בשולחן ערוך יורה דעה (סימן פד) בהלכות תולעים.

דין מיוחד לומדים מהפסוק הנ"ל שאם גדל השרץ ועדיין לא שרץ על הארץ אין השרץ נאסר באכילה. ולכן נפסק להלכה שבפרי המחובר לקרקע נחשב ששרץ לארץ כיון שהפרי מחובר לקרקע דרך העץ והשרץ והתולעת אסורים באכילה. אבל אם גדלה תולעת בפרי תלוש אין התולעת אסורה באכילה. אמנם היתר זה דוקא אם התולעת עדיין לא פירשה מהפרי, אבל אם פירשה מהפרי אפילו שחזרה אליו כבר נאסרה באכילה [ונחלקו הפוסקים בערימת פירות או בקמח האם נחשב הכל לפרי אחד או שנחשב לפירש אם עברה מהפרי שגדלה עליו לפרי הסמוך לו].

ב. מקור דין זה הוא על פי דברי רב הונא בחולין (סז, א) שאסר לסנן בלילה שיכר של תמרים שיש בו תולעים דרך מסננת שעשויה מעצים, כיון שיש לחשוש שהתולעת תפרוש לעצים במסננת ואחר כך תיפול שוב לתוך השיכר ויבוא לאכלה ביום. ומזה למדו את הדין של פירש וחזר שאסור, ורק אם נשארה בתוך השיכר מתחילה מותרת.

מותרת באכילה, וכל החשש הוא שיראנה ובכל זאת יבוא לאכלה שלא ידע שהיא פירשה ואחר כך נפלה בחזרה לשיכר. וכן כתב הצפנת פענח (מאכלות אסורות ב, טו) להתיר על פי סברא זו, [וכן הוזכרה סברא זו לסניף להיתר תולעים בקמח בתשובות והנהגות ג, רנב. וכן הביא בדרכי תשובה בהלכות תולעים בסעיף כ"ד בשם הבית אפרים].

ד. ודבריו תלויים במחלוקת של רבי עקיבא איגר והאחרונים, שדעת רע"א (סימן ח) שפטור של מתעסק הוא רק מקרבן ולא מעצם האיסור, והביא ראיה מדין בדיקת חמץ, שלכאורה קשה מדוע צריך לבדוק חמץ והרי לא יודע שיש לו חמץ בבית ואם כן אינו אלא כמתעסק, ולכן כתב שהפטור הוא רק מקרבן ולא מעצם האיסור. והחוות דעת (מקור חיים פתיחה לסימן תלא) חולק עליו וסובר שהוא פטור לגמרי, ומה שהצריכו לבדוק חמץ הוא משום שכל הפטור של מתעסק הוא רק בדבר שאסרה התורה לעשות פעולה מסוימת, ואם עשאה בהתעסקות בעלמא ולא ידע מעשייתה התורה פוטרת אותו, אבל במקום שעיקר הקפדת התורה היא על התוצאה שלא יהיה חמץ ולא על פעולת הבדיקה בזה אין פטור של מתעסק כיון שסוף סוף נמצא חמץ.

[**ידוע** שתשובה זו של רבי עקיבא איגר נכתבה לר' ישראל סלנטר זצ"ל על דין מתעסק בתולעים, אלא שרע"א לא רצה להשיבו מפני כבודו של ר' הירש סלנטר שהיה המרא דאתרא בעירו של ר' ישראל, ורק לאחר כמה שנים ששאלו אותו שוב על דין מתעסק ערך תשובה זו].

ה. באמרי בינה (בשר בחלב, ד) כתב לדחות את דברי השיבת ציון, וסבר שאף על פי שכתוב לגבי חלבים ועריות שאין בהם דין מתעסק משום הנאתן, אין זה עיקר הטעם, שהרי מבואר בפסחים (לג, א) שאם נטל גיזי עולה בדרך מתעסק, שהיו לפניו גיזי עולה וגיזי חולין וידע מה כל גיזה אלא שלא התבונן כלל ולקח אחד מהם ונטל את העולה חייב, וכן אם לקח חפץ שנמצא בתוך כלי עם שמן של תרומה ונמצא שסך את ידיו בשמן של תרומה בהוצאת החפץ ונחשב למתעסק ובכל זאת חייב משום מעילה. וכתב רש"י לבאר, שלגבי מעילה כתוב "וחטאה בשגגה" ואפ"ל בשגגה כל דהו, ואין במעילה את המיעוט של שאר מצוות שכתוב בהם "בה" ולמדים פרט למתעסק.

וכבר הקשו האחרונים (פני יהושע, שפת אמת, קובץ שיעורים ב, כג) מדוע שלא נאמר שבמעילה אין פטור של מתעסק משום שזה דומה לחלבים ועריות שנהנה בהם. ולמד מכאן האמרי בינה, שאין ההנאה עיקר הטעם לחיבו, שהרי גם במעילה הוא נהנה, אלא עיקר הטעם לחיבו הוא משום שגופו עושה את המעשה ונכנס לתוך גופו מעשה איסור. ולכן בסך שמן או שהתחמם בגיזי עולה אין זה נחשב שגופו נהנה. ואם כן הוא הדין איפכא שאם נכנס לתוך גופו אף בלא הנאה חייב, כיון שאין זה עיקר הטעם אלא רק לומר שאין דין מתעסק במקום שמעשה האיסור נעשה על ידי גופו. והביא דוגמא שאם נשבע שלא יאכל ואכל עפר בדרך מתעסק יהיה חייב, ואף על פי שלא נהנה באכילתו אבל סוף סוף גופו אכל ועבר על שבועתו [אמנם רע"א בשו"ת חלק עליו וסבר שאף כשלוש כלאים יש דין הנאה ולא

תלוי

בגופו אלא בהנאתו, וכן משמע מעוד אחרונים].

המת כלל, לא נחשב לפסיק רישא שלא ניחא ליה כיון שהוא עושה מעשה שנכנס לבית הקברות.

ומכח זה דחה את דברי השיבת ציון שרצה להתיר אכילת תולעים משום דין מתעסק, וסבר שאין בזה מתעסק כיון שסוף סוף התולעים נכנסו לגופו ואכלם ודומה לחלבים ועריות שאין בהם פטור של מתעסק.

ולכן פסק אף לענין תולעים שאין זה נחשב למתעסק, כיון שרוצה לאכול את הפרי ויודע שיש סיכוי מועט שיש שם תולעת ובכל זאת לא אכפת לו לאכלה, ולכן זה נחשב למעשה אחד, אולם במקום שפותח את פיו כדי לשאוף אור ונכנסו לו תולעים לפיו זה נחשב למתעסק כיון שאינו עושה בהם פעולה כלל.

ו. סברא נוספת לאסור כתב הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה א, ו) על פי מה שביאר שם חילוק בגדר פסיק רישא, שרק במקום שהם ב' מעשים נפרדים נחשב לפסיק רישא ואם לא ניחא ליה יהיה מותר, וכגון שגורר מיטה ועושה חריץ שהחריץ והגרירה אינם מעשה אחד אלא מעשה הנולד מחבירו, אולם כשיוצא לרשות הרבים כשאבן מונחת בבגדיו אפי' שאינו רוצה כלל בהוצאת האבן ועדיף לו שהאבן לא תהיה בבגדו, בכל זאת זה נחשב להוצאה האסורה כיון שהוא עצמו עושה את המעשה וזה מעשה אחד. וכן הביא דוגמא מכהן שנכנס לאהל המת כדי להוציא חפץ שנמצא שם שאע"פ שרק לוקח את חפציו ואינו רוצה להיות באהל

ז. עוד סברא לאסור כתב בשו"ת משנה הלכות (ד, א) שאין זה נחשב שלא נהנה בשעת האכילה שהרי אין השרץ והתולעת פוגמים בטעם הפרי אלא שמחמת האיסור נפשו מאסה בהן לאחר שיודע שאכל אותם בשגגה. והביא שכן כתב בשו"ת בית שערים (או"ח, א) להוכיח שהולכים אחר שעת האיסור, שאם לא כן מדוע אין דין מתעסק בחלבים ועריות משום שנהנה והלא הוא שוגג באיסור ונפשו קצה באיסור זה לאחר שיוודע לו ואיך נחשב שנהנה, אלא על כרחך שכיון שבשעת האיסור הוא נהנה אין זה נחשב למתעסק.

נטילת ידיים

ואמרו בחולין (קו, א) שנטילת ידיים לחולין הוא מפני סרך תרומה [שתקנו חכמים שהידיים טמאות לאכילת תרומה, ומפני כך תקנו שגם לאכילת חולין צריך ליטול ידיים כדי שהכהנים יהיו רגילים ליטול ידיהם ולא יפסלו

א. "והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני" (יא, מד). ודרשו חז"ל (ברכות נג, ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדשים אלו מים אחרונים. ודרשה זו אסמכתא בעלמא.

את התרומה]. ועוד אמרו שהוא משום מצוה. וביארו שמצוה לשמוע דברי חכמים.

ונחלקו הראשונים בביאור איזה מצוה זו, רש"י פירש שהמצוה היא שתקנו [וכוונת דבריו כתב בשטמ"ק שהם כדברי הרשב"א שפירש שהיה בדין להטעין את הידים נטילה ואפילו לא צוו חכמים וכל שכן עכשיו שיש בדבר מצות חכמים. והכל משום סרך תרומה]. ובתוס' פירשו שהוא טעם נוסף ותקנו ליטול ידים משום נקיות. וכן כתבו בפסחים (קטו, א) שנטילה לפת הוא משום נקיות וקדושה.

ב. וחדש מרן הגרי"ז זצ"ל (סוטה ד, א. ובחי" הגר"ח על הש"ס, קמג) שלשיטת התוס' שני הדינים המחייבים בנטילת ידים חלוקים הם ביסוד חיובם, שהחיוב מצד סרך תרומה הוא בגדר איסור, שאסרו חכמים לאכול חולין כל זמן שלא נטל ידיו ולא טהרם, והחיוב מצד נקיות וקדושה הוא בגדר מצוה שתקנו חכמים ליטול ידים קודם האכילה.

והוסיף שגדר המצוה היא שיהיו ידיו נטולות [ודימה זאת לדין קידוש ידים ורגלים, שאין זה מעשה טהרה אלא צריך שיהיו ידיו מקודשות], ולכן אם ידיו מלוכלכות אין זה סיבה לחייב אותן בנטילה על כך, שהרי לא מצינו דין נקיות לאכילה ורק לברכה יש דין נקיות, אלא כיון שגדר החיוב הוא שיהיו ידיו נטולות, ובמקום שיש לכלוך על ידיו אין עליהם שם "נטולות", ולכן חייב ליטול ידיו, אבל אין הלכך עצמו מחייב נטילה.

ג. והוציא את יסודו מדברי התוס' (פסחים קטו, א) שכתבו לחלק בין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה לנטילה לפת,

שבנטילה למשקין חששו שמא יבוא לטמא את המשקין ויהיה אסור לשתותן כיון שיטמאו את גופו, ובנטילה לפת הוא משום נקיות וקדושה. ולכן כתבו התוס' שאין לברך על נטילה למשקין כיון שאין בזה מצוה. ולכאורה מפורש כאן שני גדרים אלו, שיש חיוב נטילה משום טהרה ועל זה אין ברכה שהוא בגדר איסור, ורק על החיוב מצד המצוה של נקיות שייך לברך [והוסיף הגרי"ז, שמצד חיוב ברכה על הטהרה הוסיפו התוס' לומר שהיום אין אנו נזהרין בטומאה ולכן אין לברך מצד טהרה].

ד. ועוד מוכח כן ממה שאמרו (פסחים קטו, ב) שצריך ליטול ידיו בליל הסדר לאכילת המצה, ואף שנטל ידיו בתחילה ל"כרפס" יש חשש שמא מפני אמירת ההגדה וההלל הסיח דעתו ונגע בבשרו. והקשו התוס' מה צריך לומר טעם זה, והלא נטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא רק שלא יטמא את המשקין. ומפורש בדבריהם שבנטילת ידים לפת יש חיוב נוסף משום קדושה, ולא רק מפני איסור טומאה.

וראיתי מי שביאר לפי זה את הטעם שיש שינוי בלשון בין "ורחץ" ל"רחצה", שב"ורחץ" הוא דין על האדם שיטול ידיו ולא יטמא את המשקין, וב"רחצה" העיקר הוא שיהיו ידיו רחוצות.

ה. כתב הרמב"ם (מקואות יא, ג), הנוטל שתי ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כדי להסיר המים שעל גב ידיו, שהרי המים שנטל בהן תחילה והן הנקראין מים ראשונים נטמאו בידי. והראב"ד חלק וסבר שהוא הדין בנטילת ידים לחולין. ובשו"ע (או"ח קסב, ב) פסק

[ומדברי מרן הגרי"ז נראה שסבר בדעת הרמב"ם שכל החיוב נטילה לחולין הוא רק משום נקיות, וצ"ל שמה שאמרו שהוא מפני סרך תרומה, אין זה גדר התקנה אלא רק סיבת התקנה כדי שיהיו אוכלי תרומה רגילים ליטול ידיהם, אבל גדר התקנה הוא מצוה של מעשה נטילה. אבל מדברי התוס' אין הכרח שסברו שהוא רק מדין נקיות אלא אפשר לומר שיש שני גדרים בחיוב הנטילה].

וכן נראה מדברי הרמב"ן (ספר המצוות, שורש א) שביאר מדוע לא מנו את מצות נטילת ידים למצות עשה אף לשיטות שמנו חלק ממצוות דרבנן למצוות עשה מן התורה משום "לא תסור". וכתב "וכן נטילת הידים אין מצותה בחיוב כלל ולא הטילו חכמים על האדם שיטול ידיו כלל ולאכול והנטול ידיו עשרה פעמים ביום ואוכל אין לזה מצוה יותר מזה, אבל אלו היתר האיסור הן. דומה למצות השחיטה שתקנו בה נמי "וצונו על השחיטה" וכו' ואלו וכיוצא בהן לאו הבא מכלל עשה ועיקרן הוא הלאו שנאמר בהן". ומפורש בדבריו שעיקר התקנה היא מפני סרך תרומה וכאיסור אכילה.

ו. כתב השו"ע (או"ח קנט, כ) המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידים, אלא על נטילת ידים. ובמשנה ברורה הביא בשם הרשב"א שהטעם הוא כי היכן צונו על הטבילה, אבל על נטילה נצטוינו ויש בכלל מאתים מנה שמחמת חיוב הנטילה שנצטוינו אנו מטבילין עכשיו.

והקשה מרן הגרי"ז זצ"ל, שאם נאמר שהחיוב נטילה הוא כעין נטילת ידים לתרומה כדי לטהר ידיו, והלא בתרומה יש ב' אופנים איך לטהר ידיו או בטבילה או

כדברי הרמב"ם שאין צריך מים שניים בנטילה לחולין. ובמשנה ברורה הביא את דברי הראב"ד ופסק להחמיר כדבריו במקום שאין טורח.

וביאר הגרי"ז, שהרמב"ם סבר שרק לתרומה צריך מים שניים כיון שחיוב נטילה זו הוא משום טהרה שגזרו טומאה על הידים וצריך לטהרם ולכן מים ראשונים נטמאו וצריך מים שניים. אבל בנטילה לחולין אין זה משום דיני טומאה, אלא משום נקיות וקדושה ולכן אין המים הראשונים נטמאים כלל.

אבל הראב"ד סבר שהתקנה של נטילה לחולין היא באותו גדר של תקנה לתרומה ממש, ולכן צריך אף לחולין מים שניים.

וכן כתב הרמב"ם (אבות הטומאה ח, ח), שלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידים שיהיו שניות, ואף על פי שלא ידע בודאי שנטמאו מפני שהידיים עסקניות, ולא גזר שלמה על הידים טומאה אלא לקדש ואחר כך גזרו חכמים שאחריו אף לתרומה. והוסיף הראב"ד וכתב, ואח"כ גזרו על אכילת חולין שצריך נטילת ידים.

וכתב הכסף משנה, שאין מזה תפיסה על רבינו שאין כאן מקום דין נטילה לחולין ובהל' ברכות שהוא מקומו כתבו.

וצריך לומר שהראב"ד סבר שגדר התקנה של נטילת ידים לחולין היא כגדר התקנה שתקנו לתרומה, ושניהם משום טומאה וטהרה.

בנטילה, וכשמטהר ידיו ע"י נטילה מברך על נטילת ידים, וכשמטהר ידיו בטבילה מברך על טבילת ידים, וא"כ גם בחולין כשמטביל ידיו מדוע שלא יברך על הטבילה. ועוד צריך לבאר, מהו בכלל מאתים מנה, והרי כיון שהטבילה מטהרת את הטומאה הרי היא כמו נטילה ממש, ששניהם מטהרין ומה צריך לומר שבכלל מאתים מנה, ומה יש בנטילה יותר מטבילה.

ועל כרחק מוכח שעיקר התקנה של נטילת ידים לחולין היא שיקיים בהם מצות נטילה ולא רק כדי לטהר את הידים מהטומאה, ודין זה מתקיים דוקא על ידי נטילה, ומה שמועיל בטבילה זה רק משום שבכלל מאתים מנה ונחשב שנטל ידיו, אבל עיקר החיוב הוא נטילה ולא טבילה ולכן אין לברך אלא בלשון "על נטילת ידים" שצריך ליטול ידיו ולא לטהר ידיו.

ז. בבית יוסף (או"ח, קסה) הביא מחלוקת ראשונים במי שיצא מבית הכסא ורצה

ליטול ידיו לאכילה האם צריך ליטול ידיו ב' פעמים או די בפעם אחת לשניהם. ובשו"ע כתב שיטול ידיו ב' פעמים. ובמשנה ברורה פסק שצריך ליזהר שלא ליטול בפעם הראשונה נטילה גמורה אלא רק מעט משום נקיות ושלא יטהרו ידיו, ולא יוכל לברך עוד על נטילה שניה.

ויש מקום לומר שהראשונים הנ"ל נחלקו בגדר נטילת ידים לחולין, שאם הוא מחיוב נקיות אם כן הנטילה לאחר בית הכסא ולאכילת פת יסודם הוא אחד ולכן סברו שנטילה אחת מועלת לשניהם, אבל אם נאמר שהנטילה לפת היא מדיני טהרה, אם כן הם ב' סוגי חיובי נטילה, שלאחר בית הכסא הוא מדין נקיות ולאכילה הוא מדין טומאה, ולכן הם סברו שצריך ליטול ידיו ב' פעמים.

וע"ע בדברי מרן הגר"ז זצ"ל שהוכיח את יסודו מכמה מקומות בסוגיות ובפוסקים.

איסור מאכלות אסורות

ולא לרעתה, באמת כי הקל לא יריע אבל ייטיב לכל, נמצא כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפח אשר עמו יוציא כלי למעשהו, ובאמת כי בהיות הצבת חזק ומכוון לאחוז בו הכלים יעשה האומן טובים, ואם לא יהיה הצבת טוב לא יבואו לעולם הכלים מכוונים ונאים, וכמו כן בהיות בגוף שום הפסד מאי זה ענין שיהיה תתבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד, ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלמה מכל דבר הגורם בו הפסד. ועל הדרך הזה לפי הפשט נאמר שבא לנו האיסור

"אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ" (יא, מג).

שיטת הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מה) שכל איסורי האכילה בתורה הם משום שמזונם מגונה, והאריך לפרט את איסור חלב שהוא מזיק לעיכול, וכן דם ונבילה קשים להתעכל ומזונם רע.

וכן כתב בספר החינוך (מצוה עג) "לפי שהגוף כלי לנפש ובו תעשה פעולתה, וזולתו לא תשלם מלאכתה לעולם, ועל כן באה בצילו

ובעל העקידה (עקידת יצחק, שמיני) האריך לחלוק וכתב, "והראוי שנדע כי לא לענין בריאות הגוף וחליו נאסרו אלו המאכלות כמו שכתבו קצת, חלילה שאם כן נתמעטה מדרגת התורה האלקית מזה מהיותה במדרגת חבור קטן מספרי הרפואות הקצרים בדבריהם וטעמם וכו' גם שהגוים הבלתי נשמרים אוכלי בשר החזיר ושאר הבהמות והעופות והדגים הטמאים הנה ראינום שהם חיים על הבריאות ואין עיף ואין כושל בהם לזאת הסבה. אמנם מה שנאסרו להם הוא לענין חולאי הנפש ובריאותה כי הם מתועבים ומשוקצים ומזיקים אל הנפש המשכלת ומולידים בה האטימות ורוע המזג וקלקול התאוות אשר מהם תתהוה רוח הטומאה המטמא הדעות והמעשים ומגרש רוח הטהרה והקדושה ממנה".

וכדבריו כתב המהר"ל (תפארת ישראל, ח), אלא שהוסיף שאף שבמציאות הם מזיקים לגוף, לא זאת הסיבה שאסרתו התורה, והוכיח שיש מקומות שהתורה התירה להתנהג באכזריות ולהרוג עמים מסוימים, ועל כרחך שהכל תלוי בחוקי התורה. וע"ע בכלי יקר ובארבנאל שהאריכו בדבר זה.

בתורה בכל מאכלות האסורות וכו', וידוע הדבר מדרכי הרפואה שבשר כל הטריפות האסורות לנו מוליד הפסד אל גוף אוכלו, מחמת שהטריפות מורה חולי בבהמה".

וכן סבר הרמב"ן (ויקרא יא, יג) שהמאכלים האסורים מזיקים לגוף, וביאר שחלב בהמה טמאה מזיק לאיברי התולדה, וכן חלב החזיר גורם לצרעת.

אלא שהוסיף שהם מזיקים אף את הנפש, וז"ל: "שכל עוף הדורס לעולם טמא, כי התורה הרחיקתה מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס, ומוליד המרירה השרופה השחרחרות, ונותן אכזריות בלב".

וכן כתב על הפסוק "ואנשי קודש תהיון לי" (שמות כב, ל), "ועתה כשבא להתחיל באיסור המאכל פתח ואמר ואנשי קדש תהיון לי, שראוי הוא שיאכל האדם כל מה שיחיה בו, ואין האסורין במאכלים רק טהרה בנפש, שתאכל דברים נקיים שלא יולידו עובי וגסות בנפש, על כן אמר ואנשי קודש תהיון לי, כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש בעבור שתהיו ראויים לי לדבקה בי שאני קדוש, לפיכך לא תגאלו נפשותיכם באכילת הדברים המתועבים".

באיסור ספיה לקטן

ובשו"ת תרומת הדשן (פסקים וכתבים, סב) כתב שקטן שעשה עבירה בקטנותו אף שהגיע לגיל חינוך אינו בר אזהרה ועונשין, ולכן אף שאוכל נבילות אין

א. "לא תאכלום כי שקץ הם" (יא, מב). ודרשו חז"ל (יבמות קיד, א) "לא תאכלום" - לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים, דלא ליספו ליה בידים.

וכדומה האם ילקה המאנס, ומאי שנא להזהיר על הקטנים או על הגדולים.

וכתב לדחות, שהטעם שהזהירה התורה על הקטנים הוא מפני שאם יאכילום בידים ירגיל הקטן עצמו שיאכל תמיד כשיגדל, מה שאין כן כשאנס לגדול, ולכן אינו לוקה משום לא תאכילום אלא רק עובר בלפני עור. ואף סברא זו היא רק לשיטת התה"ד הנ"ל.

ג. והנה הקשו התוס' (פסחים פח, א) איך מותר להאכיל קטן בקרבן פסח, והלא אין הפסח נאכל אלא למנויו, ואף שקטן שאוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל לספות לו בידים אסור. ותירץ ר"י, שהאיסור הוא דוקא באכילת איסור כשרצים ונבילות, אבל בקרבן פסח שיש בו מצות חינוך מותר [ועי' במגן אברהם (או"ח שמג, ד) שנקט כן בכל איסור ספיה שלצורך מצוה מותר].

והקשה רבי עקיבא איגר (דרוש וחדוש מערכה ח במס' חגיגה) איך מתירין איסור דאורייתא של אכילת פסח שלא למנויו מפני מצות חינוך שהיא מדרבנן.

ובשו"ת אחיעזר (ג, פא אות כו) כתב ליישב עפ"י דברי התה"ד שעיקר האיסור הוא כדי שלא להרגיל את הקטן שיעשה כן כשיגדל, וכיון שאינו בר מינוי כשהוא קטן, וכשיגדל יוכל לימנות אין בכך איסור לספות לו בקטנותו [וכ"כ סברא זו בשו"ת עונג יו"ט (יו"ד, צו)].

ויש להוסיף על דבריו את דברי המנחת חינוך (מצוה ז ד"ה ולכאורה) שביאר שאין כוונת התוס' שמותר להאכיל את הקטן ללא

ב"ד מצווין להפרישו. אלא שהקפידה התורה לא לספות לו איסור בידים כדי לא להרגילו לעבור עבירות, וכשיגדל יבקש לימודו.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח, פג) כתב, שלדברי התה"ד בשוטה שלא יבוא לכלל דעת מותר לספות לו איסור בידים. והחת"ס הקשה עליו, שאין לדרוש טעמא דקרא, ולכן פסק שאסור להכניס קטן שוטה למקום שיאכילוהו נבילות וטריפות, אלא אם כן על ידי כך יוציאו אותו משטותו ויוכל להיכנס בדת היהדות ולקיים מצוות, שאז מוטב שיחלל תורה זמן מה כדי שישמור מצוות הרבה [ועי' בקרן אורה (יבמות, שם) שכתב ב' צדדים אלן].

ב. עוד יש לדון מאיזה גיל יש איסור לספות. ובכסף משנה (שביתת עשור א, ה) כתב להדיא שדין זה דוקא בקטנים שהגיעו לחינוך. וכן כתב המגן אברהם (או"ח רסט, א) שכן נראה מהב"ח. אמנם במחצית השקל (שם) כתב לדקדק מדברי הרמ"א (או"ח, שמג) שאף בקטן שלא הגיע לחינוך יש בו איסור ספיה.

ולסברת התה"ד יש להבין את דברי הכסף משנה שבקטן שלא הגיע לחנוך אין את הטעם שיבוא להתרגל בעבירות, ולכן אין בו משום איסור ספיה. אמנם לפי החת"ס שהוא גזיה"כ אין לחלק ואף קודם גיל חינוך אסור להאכילו בידים.

ולגבי לספות איסור לגדול, הסתפק הפרי מגדים (או"ח שמג, משב"ז א) אם אנס את הגדול שיאכל נבילה וחמץ בפסח

מינוי, שזה בכלל איסור ספיה שמאכיל פסח שלא למנויו, אלא אף הקטן מנמה על הפסח, אלא שאינו בר מינוי, ולכן כשיגדיל אף יאכל דוקא כשימנה על הקרבן. ולכן לפי סברת התה"ד שאיסור ספיה הוא רק כדי שלא להרגילו לעבירה, א"כ כאן כשמינהו אף בהיותו קטן אין בכך הרגל לעבירה, ולכן מותר להאכילו אף שאינו בר מינוי.

ד. ובאמרי בינה (שבת, ח) כתב ליישב את דברי התוס' באופן אחר, שבאיסור עשה אין איסור ספיה מן התורה אלא רק מדרבנן. ולכן לגבי קרבן פסח שאינו אלא באיסור עשה להאכילו שלא למנויו, אין בכך איסור ספיה לקטן.

ויש לומר שלסברת התה"ד אין מקום לחלק בין לאו לעשה, ובשניהם מרגילו לאיסור, ורק לפי סברת החת"ס שהוא גזיה"כ שלא להאכיל את הקטן איסור, בזה יש מקום לחלק בין איסור לאו לאיסור עשה.

ה. ובאחיעזר (שם) הביא ראייה מוכרחת לסברת התרומות הדשן, ממה שמותר להלביש קטן ציצית שיש בה כלאים, ואף שעשה דוחה לא תעשה הוא בגדר דחיה, ולכאורה רק מי שמקיים את העשה נדחה עבורו הלא תעשה, וא"כ קטן שלא הגיע לחינוך (שאם הגיע לחינוך כבר כתבו התוס' בפסחים (הנ"ל) שמשום מצות חינוך מותר) אין מותר להלבישו בציצית כזו, והלא המלבישו עובר באיסור לא תעשה.

אלא על כרחך כסברת התה"ד, שאיסור הספיה היא כדי שלא להרגילו לעבירה, וכיון שבגדלותו יהא מותר ללבוש

ציצית כזו כי יקיים מצות עשה של ציצית וידחה הלא תעשה של הכלאים, לכן אף בקטנותו אין בכך משום איסור ספיה [וזה שלא כדברי הכסף משנה שאיסור ספיה הוא רק כשהגיע לחינוך].

וכן כתב לענין מלאכת שבת לאידך גיסא, שאף שבאיסורי שבת "מלאכת מחשבת" אסרה תורה, ולקטן אין דעת ומחשבה כלל, וא"כ לכאורה מדוע אסור לספות לקטן איסורי שבת, והרי אף אם יהיה גדול בכה"ג שעושה בלא דעת אינו אסור מדאורייתא. אלא ע"כ כסברת התה"ד שהטעם לאיסור הוא כדי שלא יתרגל ויעבור גם כשיגדל, ולכן קטן אף שאין לו מחשבה, מ"מ מאחר שאותה הפעולה עצמה אסורה כשיגדל, ואז תהיה לו מחשבה, שוב שייך בו איסור ספיה שלא יבא לעבור לאחר שייגדל.

אמנם האשל אברהם (בוטשאטש) כתב להתיר דוקא משום סברא זו של התה"ד, שכבר דנו הפוסקים (עי' שו"ת משכנות יעקב (או"ח, קיח) שהזהיר על כך) איך נותנין לקטן לטלטל ספרים ברה"ר, וכתב, שכיון שיש מקומות שיש עירוב ומותר לטלטל בהם, א"כ אין קלקול לחינוך הקטן, שאינו יודע אם העירוב מתוקן או לא, וחושב שאינו עושה איסור כלל, ואין בזה משום ספיה.

וכן כתב להתיר עפ"י סברא זו מעשה שהיה ביום הכיפורים הקדוש שנפל נר על השלחן והודלק פרוכת של משי ופשתן, והתיר לכבות ע"י קטן שלא היה אביו שם, אף שהגיע לחינוך, כיון שלפעמים על ידי

ביום הכיפורים הקדוש שנפל נר על השלחן והודלק פרוכת של משי ופשתן, והתיר לכבות ע"י קטן שלא היה אביו שם, אף שהגיע לחינוך, כיון שלפעמים על ידי

ספיה הוא מפני שמכשיל את הקטן ולכן זה דומה לאיסור לפני עור, ובמקום שאינו נקרא שמכשילו כי יכול ליקח מעצמו אין בכך איסור, אבל לפי סברת התה"ד שהאיסור הוא מפני שמרגילו לדבר עבירה, ורק כשהגדול נותן לקטן יש בכך הרגל לעבירה, אבל אם לוקח מעצמו אין מצווין להפרישו, ולכן אף במקום שיכול ליקח מעצמו סו"ס הגדול מאכילו ומרגילו לאכול איסור.

ז. **עוד** כתב לחדש המנחת חינוך (מצוה יג) שלשיטת החכם צבי (פו) שאין איסור חצי שיעור אלא באיסורי אכילה (ומטעם שעל ידי אכילתו החשיב את החצי שיעור) אבל בכל איסורי התורה אין איסור בחצי שיעור, ולדבריו יש לומר שבאיסור ספיה אין איסור חצי שיעור, כי אינו איסור אכילה אלא איסור אחר של "לא תאכילום" הנאמר בכל איסורי התורה.

ובאחיעזר (שם, יד) הוסיף לחדש, שאם האכיל קטן בשר בחלב או כלאי הכרם שיש ריבוי שלוקין אף אם אכלן שלא כדרך אכילה, יש לומר שאינו לוקה המאכיל על כך, כי איסור "לא תאכילום" לא התרבה בו דין זה, והוא ככל האיסורין שמתחייב רק שאכל בדרך אכילה.

ונראה לבאר את דבריהם עפ"י מה שיש לחקור בגדר איסור ספיה, האם איסור ספיה הוא איסור בפני עצמו שלא לספות לקטן איסורים, ובכל האיסורים שבתורה שמאכילם לקטנים עובר באיסור הכללי של ספיה, או שבכל איסור ואיסור יש בו אזהרה שלא לספותו לקטן.

חשש שריפה, מותר גם לגדולים לעשות מלאכה בחשש פקוח נפש, ובוזה אין הבחנה לקטן ואין שום גרעון לחינוך שלו כלל, וכשיגדל וידע שרק על ידי פקוח נפש מחללים שבת קודש יוכרע אצלו שהיה חשש פקוח נפש במה שעשה מלאכה.

[ועי' בשו"ת הרי"ם (או"ח, ג) סמך לענין הוצאה על ידי קטן בשבת שכיון שאין דעת במעשיו מותר להעביר על ידו את החמין מבית האופה (ולא כסברת האחיעזר). אמנם עיי"ש שהאריך וצירף היתר זה לעוד היתרים].

ו. **ובתהלה** לדוד (שמג, ז) כתב, שאין איסור ספיה במקום שהקטן יכול ליקח מעצמו את האיסור, וכמו בגדול לגבי איסור לפני עור, שדוקא במקום שהגדול אינו יכול ליקח מעצמו (בתרי עברא דנהרא) ונותן לו, עובר באיסור לפני עור, אבל אם הגדול יכול ליקח בעצמו אינו עובר מדאורייתא משום לפני עור. וא"כ הוא הדין באיסור ספיה.

אמנם האחיעזר (שם, ז) כתב, שגדרי לפני עור ולא תאכילום חלוקים הם בדיניהם, שלפני עור הוא דוקא בתרי עברי דנהרא, ואם יכול ליקח בעצמו אינו עובר משום לפ"ע, אבל בלא תאכילום בודאי אף במקום שהקטן יאכל גם בעצמו, איסור לספות לו בידים. ועוד כתב לחלק, שבלפני עור נקטו הפוסקים (יד מלאכי) שעובר משעה שהניח לפניו את המכשול אף שלא עבר בסוף, משא"כ באיסור ספיה שודאי אינו עובר רק בשעת אכילה.

ויש לבאר את מחלוקתם (והוא עפ"י שו"ת נאות יעקב (טז, י) אחיו של הדבר אברהם), שהתהלה לדוד סבר שאיסור

לוקה כאלו אכלו הוא דכתיב בשרצים לא
יאכל לחייב את המאכיל כאוכל". ומבואר
בדבריו שאינו איסור כללי אלא אותו איסור
שמאכיל את הקטן.

[**ועוד** חידוש, שהוא כאילו אוכלו הגדול עצמו,
ונפק"מ למקום שהגדול אינו מצווה
(וכגון אשה בהקפת הראש) אם מותר להאכיל
את הקטן, וכבר דנו בזה האחרונים (עי' בבית
הלוי א, טו. שם דרך, שמיני. וכתב לבאר שבזה
נחלקו הפוסקים האם האיסור לטמאות כהן קטן
הוא דוקא על כהנים או על כל ישראל) ואכמ"ל].

ונראה שהם נקטו שהוא איסור כללי, ולכן
אף באיסורי אכילה אין לדון בו משום
גדרי איסור אכילה כלל, כי על המאכיל אינו
איסור השייך לאכילה, אלא איסור כללי
שאסור לספות לקטן, ולכן אין באיסור זה דין
חצי שיעור, וכן לא התחדש בו אכילה שלא
כדרכה בשר בחלב ובכלאי הכרם, כי אין זה
איסור בשר בחלב כלל.

ועי' בקרית ספר (מאכלות אסורות, יז) שכתב,
"ובשם הרבי ישעיה מטרדני מצאתי
שכתב בפ"י בת"כ שאם האכיל לקטנים

מחשבה ומוסר

"ויהי ביום השמיני" (ט, א).

כתב רש"י שיום זה הוא שמיני למלואים, והוא ראש חודש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם.

מובא על יום זה במדרש תנחומא (נשא, יב) משל למלך שהיה לו אשה דאגנית, אמר המלך עשי לך פורפירה (בגד מלכות), התחילה לעסוק בה, כל זמן שהיתה מתעסקת בה אינה מריבה, נשלמה המלאכה והביאה למלך, ראה אותה המלך וישרה בעיניו, מיד התחיל המלך לומר ווי ווי, אמרה לו אשתו, מה זה אדוני טרחת את עצמי לעשות רצונך ואתה אומר ווי ווי, אמר לה המלאכה מאד ישרה בעיני, אמנם כל זמן שהיית עוסקת במלאכה לא היית כועסת ולא מקנטרת אותי, עתה שאת פנויה מתירא אני שמא תכעסי אותי. כך אמר הקדוש ברוך הוא כל זמן שהיו בני עסוקים במשכן לא היו מלינים, עתה יתחילו לכך נאמר ויהי ביום כלות משה ווי היה ביום כלות.

עורר על כך הגאון ר' בן ציון ברוק זצ"ל, שיחד עם כונת בניית המשכן כדי להשרות את השכינה בתוך בני ישראל, היתה עוד כונה שרצה הקב"ה שיהיו בני ישראל עסוקים בפעולה גדולה וקדושה, כי בזמן שהיו טרודים במצוות לא יהיה להם זמן לחשוב מה יאכלו ומה ישתו, אלא כל הזמן יהיו עסוקים במצוות בניית המשכן. אולם לאחר שנבנה התחיל הקב"ה דואג שאולי עכשיו יתחילו להתלונן.

למדים מכאן שכל בן תורה צריך וחובה להעמיס על עצמו שעבודים רוחניים ללא שום הפסקה, ואף שלמד תקופה מסוימת בשקיעות גדולה צריך שלא תהיה שום הפסקה וימשיך הלאה ביתר שאת, כדי לא ליתן מקום ליצר הרע המחכה להזדמנות זו שבין סיום להתחלה כדי למצוא פתח ולהפריע.

"ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'" (ט, ו).

אמרו חז"ל (ספרא) אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע העבירו מלבכם, ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום.

עמד על כך הגאון ר' אייזיק שר זצ"ל והקשה מיהו אותו יצר הרע שצריך להעביר מהלב, ומה היא היראה אחת ועצה אחת שבעבורה ירא כבוד ה'.

וביאר באופן נפלא, שיש הבדל גדול בין עבודת ה' לפני מתן תורה ובין לאחר מתן תורה, שלפני מתן תורה האבות עבדו את ה' על ידי שכלם והשגתם והבנתם, ובמתן תורה קבלו עליהם עול מלכות שמים לשעבד את שכלם לשכל התורה, ולהתנהג רק על פי התורה.

ועיקר עוון העגל היה שהלכו אחר שכלם, כי חשבו שמשה רבינו מת ולא הלכו אחר דבר ה'. ועל כך אמרו חז"ל (סנהדרין קב, א) שאין לך פורענות שאין בה מחטא העגל, והביאור הוא, שהפורענות באה מפני שהולך אחר שכלו ואין משעבד את שכלו לדרך התורה.

ולכן אמר משה לישראל, שכדי שימחל להם עוון העגל יש עליהם להעביר מלבם את אותו היצר הרע שרוצה שהאדם ילך אחר שכלו.

והוסיף משה ואמר, שתהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת, כי כשהאדם הולך אחר שכלו יש לכל אחד שכל משלו, ואי אפשר שיהיו מאוחדים כאיש אחד בלב אחד ושתהיה להם יראה ועצה אחת, וזה התיקון לחטא העגל שצריך שישעבדו כולם את שכלם לרצון ה', וכולם ישרתו יחד לפני המקום.

ובדרך זה ביאר את מה שאמרו חז"ל (ספרא, לב) שנדב ואביהוא לא נטלו עצה ממשה, ואמר הכתוב "איש מחתתו" איש מעצמו יצאו ולא נטלו עצה זה מזה. והיינו, שהיתה חסרה להם דעת תורה בהקרבה זו שלא שאלו את משה על כך, ועשו על דעת עצמם ושכלם, וכשאדם סומך על שכלו הרי כל אחד חושב בנפרד ועושה על דעת עצמו, ולכן כתוב "איש מחתתו".

"ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך" (ט, ז).

כתוב בתורת כהנים, שהיה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו, נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא, הגס דעתך ובא קרב אליו.

וביאר הרמב"ן, וטעם דבר זה, כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה' ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל, היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו, כענין שנאמר וחטאתי נגדי תמיד, והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו, ולכך אמר לו הגס דעתך, שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלקים את מעשיו.

עורר על כך המשגיח ר' לייב חסמן זצ"ל, שאדם שמקיים כל הזמן שויתי ה' לנגדי תמיד, וכל היום חקוק בידיעתו והכרתו את גדולת ה' יתברך, יכול הוא לקיים את וחטאתי נגדי תמיד, שרואה את שפלות עצמו ומכיר ברוממות הבורא.

וכמו שכתב הרמ"א (או"ח, א) שויתי ה' לנגדי תמיד - הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד [מדברי הרמב"ם].

וזו היתה מעלתו של אהרן, שהיה בוש מפני מורא ה' יתברך והתבונן כל הזמן בשויתי ה' לנגדי תמיד.

כתבו בשמו של הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל שהיה מעורר על תפילת נעילה, שאחרי כל ימי האלול וראש השנה ותפילות יום הכפורים, עיקר ההוספה בתפילת נעילה היא "אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך", שזה העיקר ותכלית כל האדם - "לעמוד לפניך" - לחיות בהרגשה זו וברוממות גדולה כמו האבות הקדושים אשר כתוב עליהם שהתהלכו לפניו, ובשעת נעילה נדרש גם מאדם קטן כמונו להתעלות למדרגה זו.

"ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימתו לפני ה'" (י, ב).

אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, תקנ"ד) בשביל ארבעה דברים מתו וכו' שנכנסו מחוסרי בגדים, וכי מה היו חסרים, אמר ר' לוי מעיל היו חסרים וכתוב בה מיתנה.

וכתב על כך בשו"ת הרא"ש (יג, כא) ומה ששאלת הא דאמר רבי לוי מעיל היו חסרין והלא מעיל הוא מבגדי כהן גדול וכו', כיון שהקטירו קטורת אשר לא צוה השם ולא מצינו הקטורת לפני ולפנים אלא כהן גדול, ולפי טעותם עברו גם על ונשמע קולו בבאו אל הקדש.

כתב הסבא מקלם זצ"ל ששמע ממרן הגרי"ס זצ"ל לבאר את דברי חז"ל (סוטה ה, א) שאמרו "כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעה עוכרתו" (פורענות קלה טורפתו ומאבדתו - רש"י), והוא משום שכל אדם נדרש ונתבע לפי ערכו, וכל מי שגדול הרבה דורשים ממנו הרבה, ואם האדם מתגאה מפאת שמחזיק עצמו לבעל מעלה יותר ממה שיש לו, א"כ דורשים ממנו לפי מה שמחזיק עצמו לגדול, ובאמת אינו גדול, ולכן כל פורענות טורפתו.

והמשיל זאת לחובת המכס למלכות, שאם אומר למלכות שסחורתו שווה הרבה יותר ממה שהיא שווה, מפני שרוצה להתפאר שעשיר הוא, הרי פיו מחייבו יותר מכס. וכן מי שמתנהג כעשיר ומתפאר כעשיר ובאמת אינו עשיר, הרי יתן חשבון על צדקה למה לא נתן כעשיר. וכן מי שאינו חכם גדול ומחזיק עצמו כגדול, הרי פיו מחייבו ידיעת התורה כחכם גדול.

ואלו דברי הרא"ש, ש' שנתבעו על חסרון בגדים של כהן גדול, כי הקטירו קטורת הראויה רק לכהן גדול.

"וידם אהרן" (י, ג).

כתב במסילת ישרים (יט), "אמנם כדי שלא תהיינה הצרות והדוחקים קושי ומניעה אל האהבה, יש לאדם להשיב אל עצמו ב' תשובות: הא' מהן שווה לכל נפש, והב' לחכמים בעלי הדעה העמוקה. הא' היא - כל מאי דעבדין מן שמיא לטב, וזה כי אפילו הצער ההוא הדוחק הנראה בעיניו רעה, איננו באמת אלא טובה אמיתית, וכמשל הרופא החותך את הבשר או את האבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות, שאף על פי שהמעשה אכזרי לכאורה, אינו אלא רחמנות באמת להטיבו באחריתו, ולא יסיר החולה אהבתו מהרופא בעבור זה המעשה, אלא אדרבא יוסיף לאהבה אותו - כן הדבר הזה, כשיחשוב האדם שכל מה שהקב"ה עושה עמו לטובתו הוא עושה, בין שיהיה בגופו, בין שיהיה בממונו, ואף על פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה הוא טובתו, ודאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו מפני כל דוחק או כל צער אלא אדרבא תגבר ונוספה בו תמיד.

אך בעלי הדיעה האמתית אינם צריכים אפילו לטעם הזה, כי הרי אין להם לכוין עצמם כלל, אלא כל תפלתם להגדיל כבוד השם יתברך ולעשות נחת רוח לפניו, וכל מה שיתגברו עיכובים נגדם עד שיצטרכו הם יותר כח להעבירם, הנה יאמץ לבם וישמחו להראות תוקף אמונתם, כשר צבא הרשום בגבורה אשר יבחר לו תמיד במלחמה החזקה יותר להראות תקפו בנצחונה, וכבר מורגל זה הענין בכל אוהב בשר ודם שישמח כי יזדמן לו מה שיוכל להראות בו אל אשר הוא אוהב עד היכן מגיע עוצם אהבתו".

על פי זה ביאר הגאון ר' משה רייז זצ"ל (מתלמידי נובהרדוק) את השבח של אהרן ששתק, שכיון שהגיע לדרגה הגבוהה הזאת עד שהיה מרגיש את גזירת ה' כטוב בעצם ולא היה לו שום צער מכך, אלא אדרבה, היה שמח בכך, ולא היה צריך לומר "כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד", אלא שתק, כי לא היה לו שום שאלה כלפי הקב"ה, אלא שמח שעל ידי בניו התקדש שם שמים.

"ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש" (י, ג).

כתב רש"י, היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כט, מג). אל תקרי בכבודי אלא במכובדי. אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך. לכאורה יש להבין, אם מלך היה אומר שרוצה לעשות גדולה וכבוד לאחד משריו, ושר אחד מן השרים יחשוב שעליו נתכוון המלך, הרי ודאי שמחשבה זו נובעת מגאווה, ואיך משה שהעידה עליו התורה שהיה עניו מכל האדם חשב כך.

וביאר המשגיח הגר"ל חסמן זצ"ל, שעניו אינו נקרא זה שאינו יודע את מהותו וכוחות נפשו, איש כזה הוא שוטה ולא עניו, אלא עניו הוא מי שמכיר בהכרה מלאה שכל מה שיש לו אינו שלו, אלא הכל רחמיו וחסדיו של הקב"ה שרצה להיטיב עמו ונתן לו את מה שנתן, וכל כמה שהאדם מרגיש כך יותר, הוא העניו ביותר.

והוסיף המשגיח לבאר מה שאמרו (סוטה מט, ב) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, ורב יוסף אמר שהענוה לא בטלה כי הוא עניו. וכבר שאלו רבים איך מתקיימים דברים אלו כענוה. אלא שרב יוסף ידע והבין שכל מעלותיו אינם שלו, והענוה אף היא אינה שלו כלל, והרי הוא כמי שאומר ומשבח אדם אחר, ואין זה תמיהה כלל אם היה רב יוסף משבח את רבי מאיר במעלותיו, וכך היה היחס של רב יוסף למידותיו כמי שאינם שייכים אליו כלל.

וזה מה שאמרו (סוטה כא, ב) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמישים עצמו כמי שאינו, שנאמר והחכמה מאין תמצא. והיינו שהוא עצמו אינו, אלא אחד ששמו כשמו מצוי לו דברי תורה.

"בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן" (י, ג).

הסבא מקלם זצ"ל הביא את דברי הרשב"ם שפירש "זהו כבוד שכינה שרואה בניו מתים ומניח אבלו בעבודת בוראו, וזהו מוסר ואמיתת פשוטו". ומדבריו למדנו, שכל מה שהאדם עושה נגד רצונו ואחרים אינם עושים כן זהו קידוש השם.

"שאו את אחיכם מאת פני הקדש אל מחוץ למחנה" (י, ד).

כתב רש"י, כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה, שלא לערבב את השמחה.

ביאר זאת המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל על פי דברי המדרש (רבה, יא) שכל הבריאה כולה היא עריכת בית משתה גדול לשמחתו של הקב"ה, והכל מוכן ומזומן לסעודה, יינו מזוג וטבחו טבוח, והאורחים קרואים ומוזמנים לשמחתו. ולא יעלה על לב מי שהוא לומר שהמשתה נערך בשבילו, שהרי מי שעשה והכין את המשתה הוא התכלית של השמחה, והוא נמצא הראשון במשתה, ובני האדם הם רק האורחים המוזמנים שבאים בסוף, וכל ביאתם רק לכבד את בעל השמחה, ופתי הוא מי שיחשוב שהכל בא למענו לשמחו ולהנאתו.

וזה מה שכתב רש"י שלא לערבב את השמחה, שהיא שמחתו של מקום, כי כשהאדם מרגיש ויודע שהוא רק אורח ואין לו כלום כאן בעולם, אין לו צער אף במיתת בניו, כי אין לו כלום כאן מעצמו, אלא הוא רק אורח המוזמן ומה יש להתלונן, ואין לו חלק כלל בשמחה, שהרי הסעודה והמשתה הם של בעל השמחה.

והזכיר את דברי הרבינו יונה (שערי תשובה ג, קמג) שכתב, "היצורים כולם נבראו לכבוד השם יתברך, שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". אכן נודע מן השכל, כי המחלל את ה' ובוזה דברו אבדה תקותו, כי לא רב לו אשר לא יקים מה שנדרש ממנו מעיקר יצירתו לכבד את השם ולקדשו, אבל שלח ידיו לעשות התמורה וההפך ולחלל את שם קדשו". ורבינו יונה הזכיר בדבריו שדבר זה נודע מן השכל, כי הוא דבר פשוט שכל עיקר יצירתנו היא לכבד את השם ולקדשו.

וכן בהמשך דבריו (ג, קמח) ביאר את חומרת האיסור לבזות תלמידי חכמים שאין לו חלק לעולם הבא, וכתב "כי הדבר ידוע כי מדרכי קידוש השם יתברך להודיע בכל מבטא שפתים, ובכל אשר ירמזון עינים, ובכל הנהגה ופועל ידים, כי יסוד לנפש האדם וצבי עדיו והטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו, עבודת השם יתברך ויראתו ותורתו, כמו שכתוב (קהלת, יב) "כי זה כל האדם". ודבר זה כבוד השם יתברך. והמבזים לתלמיד חכם ויראתו, מבטלים הידיעה הזאת ומראים ההפך בהנהגתם, וכאילו אומרים אמור כי אין העבודה עיקר, וכי שרש הדבר נמצא מבלתי עבודת השם יתברך, והם מחללים את התורה, על כן יאבדו מתוך הקהל ויכלו בפיהם, כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה. הלא הדבר ידוע, כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה, כי הם יורו דעה ויודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל, והם יעמידוהו בישראל לבלתי תשכח מפי זרעם, ובמקום שאין עוסקי תורה ירבו המכשולים וישר באדם אין, על כן יכבדו עבדי השם יתברך את חכמי התורה לכבוד השם יתברך, ולהודיע כי עבודתו לבדה עיקר הנמצא".

"ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'" (י, ו).

הגאון ר' אליעזר קאהן זצ"ל (מתלמידי נובהרדוק) למד מכאן לימוד נורא שתכלית התורה והמצוות הם כדי לצרף בהם את הבריות, ולכן אף שאהרן נצטוו שלא להתאבל על בניו, כל בית ישראל נצטוו לבכות ולהתאבל, וכדברי רש"י שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה.

וזה משום שעל כל אחד מוטל להילחם עם טבעיו, ולכן אהרן שבטבעו יש לו את הנטיה לקיים את החובה להתאבל, הוא נצטווה שלא לבכות ולהתאבל על בניו אלא להמשיך בעבודתו, ולהעדיף את המעלה של הדומיה ושלא להרהר אחר מידותיו. אבל אצל הכלל שאינם מרגישים כל כך בצער הזולת, אותם צייתה התורה שירגישו את הצער של התלמידי חכמים, כי זהו התכלית שכל אחד יעבוד מול ונגד נטיותיו הטבעיים.

"וישמע משה וייטב בעיניו" (י, כ).

פירש רש"י, הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי (עפ"י שפתי חכמים). עורר על כך הגאון ר' ישראל יעקב לובצ'נסקי זצ"ל (משגיח ישיבת ברנוביץ) שצריך ללמוד ממשה רבינו את בקשת האמת, שהנה יש הבדל גדול בין לומר "לא שמעתי" לבין "שמעתי ושכחתי", ואצלינו יותר נאה לומר למדתי את כל הש"ס ושכחתי, מאשר לומר לא למדתי, מפני שאנו מרגישים רק את התפארת של המעלות, ואין אנו מרגישים את התביעה שיש על האדם שהוא בר מעלה אם לא משתמש בכוחותיו כראוי, בעבור שהנחת רוח שיש לו ממה שהוא בעל כשרון "בכח" מחפה לו על החסרון מה שהוא בטל מה"בפועל", וכל שכן המעלה שהיתה לו "בפועל" לשעבר, מכסה על החסרון מה שבהוה הוא רק "בכח". והשמחה מה שיש לו כח החידוש מכריע על חסרון על מה שהולך בטל.

ולכן נקל לנו לומר למדנו את כל ההלכות בכל מקצועות התורה ושכחנו, אף בלי אונס, ואינו מרגיש בזה לבזיון ואינו מתפעל ואינו מתבייש כלל איך יוכל לשכוח את תורת ה' אשר היא חייו ממש.

אבל משה רבינו הרגיש את גודל התביעה שיש על האדם עבור מה שאינו משים על לבו כחותם, תורת ומצוות ה' לבלי לשכחם, ואצלו הוא ההיפך, עד כדי שאמירתו לאהרן "שמעתי ושכחתי" נקרא "הודה", והיה צריך להתגבר על המדות שלא לומר מחמת הבושה "לא שמעתי" אלא שמעתי ושכחתי, והכתוב משבחו בזה שלא העלים את האמת, כי אם היה אומר "לא שמעתי" היה יותר קל בעיניו מאשר לומר בפני אהרן ששכח אחת ממצוות ה'. וזה היה שבחו שהודה ולא בוש אלא אמר שמעתי ושכחתי.

"את הגמל כי מעלה גרה הוא" (יא, ד).

כתב הכלי יקר, שהתורה כותבת בתחילה את סימני הטהרה של החיות הטמאות ורק אחר כך את סימני הטומאה שלהם. וזה כדי ללמדנו שהסימן טהרה אצלם זה מוסיף טומאה על טומאתן וכמו שכתוב על עשו הרשע שנמשל לחזיר שפושט את טלפיו להראות כאילו כשר ותוכו מלא תוך ומרמה. וזה מורה על כל מי שאין תוכו כברו כמדת הצבועים המראים את עצמם כשרים, והם בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה. ועל כן אף ההפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה, לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות את הבריות ולהראות כאילו הוא כשר, וכן בגמל ושפן וארנבת.

ומסיים הכלי יקר, שאף על פי שכל מדות אלו אינן שייכין בבהמות, מכל מקום הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האוכלם להיות מן כתות הצבועים המראים את עצמם כשרים כמו עשו וחביריו.

”את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס” (יא, ד).

בסימן הפרסה יש הבדל בכתובים. אצל הגמל נאמר ”איננו מפריס” בלשון הווה, ואילו אצל הארנבת נאמר ”לא הפריסה” בלשון עבר, ואצל השפן נאמר ”לא יפריס” בלשון עתיד. ביארו זאת **בעלי המוסר**, שהתורה מלמדת אותנו בזה, כי בבואנו לדון דבר לכף הטומאה, חובה עלינו להתבונן לא רק במצבו בהווה אלא גם בעברו ובעתידו. לפעמים עשוי עברו למנוע בעדנו מלהוציא פסק דין של טומאה. וכן יתכן לפעמים, שאע”פ שגם העבר וגם ההווה שליליים, אבל בכל זאת מתגלים סימנים של טהרה לגבי העתיד, וגם אז עלינו לנהוג זהירות ולא לדון לכף טומאה, ורק אם ”לא הפריס” ו”לא מפריס” ו”לא יפריס” אזי רשאים אנו להכריז ”טמא הוא”.

”ושקץ יהיו לכם” (יא, יא).

כתוב בגמ' מכות (כג, ב) רצה הקב”ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להן תורה ומצוות. וביאר רש”י, שלא היה צריך לצוות כמה מצוות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן, אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן.

ולכאורה הרי סוף סוף אין האדם אוכל מחמת שזה מאוס עליו ולא מחמת ציווי ה' ואם כן למה מקבל על זה שכר.

ותירץ **הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ”ל** באופן נפלא, שאם יהא מונח לפני האדם אוכל המאוס עליו ושמו בו גם רעל הממית, הרי מה שאין אוכלו זה לא מחמת שהוא מאוס אלא מפני הרעל, ואף על פי שגם בלי הרעל לא היה אוכלו, אבל אחרי שיש בו רעל הסיבה שזה מאוס היא טפילה לסיבה הגדולה והעיקרית שאינו אוכל מחמת הרעל.

כמו כן באיסור אכילת שרצים, אף על פי שגם בלי אזהרת התורה לא היה אוכלם, אבל אחר שגזרה התורה שאסור לאכלם אם כן הם כסם המות, וזו הסיבה העיקרית שאינו אוכלם, ומה שהם מאוסים נהיה טפל, ולכן באמת הוא מקבל שכר על אי אכילתו.

”אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם” (יא, מג).

אמרו חז”ל (תנחומא) לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מוציא כרוז, כל מי שלא אכל שקצים ורמשים יבא ויטול שכרו, אז באים העכו”ם ואומרים תנו לנו שכרנו שאנחנו עשינו מצוה, אמר להם הקדוש ברוך הוא כל מי שקיים את התורה יבוא ויטול שכרה.

הקשה **הבית הלוי** (דרושים, יב) שלכאורה הכרוז השני הוא חזרה מהכרוז הראשון, שהרי בתחילה אמר שמי שלא אכל שקצים ורמשים יקבל שכר, ומדוע אח”כ אמר שרק מי שקיים את התורה יקבל שכר.

ותירץ, שאומות העולם אף שלא אכלו שקצים ורמשים אין זה מחמת שהתורה ציותה על כך, אלא מפני שהם מאוסים בפניהם, וזה מה שאמר להם הקב"ה, אמת שלא אכלתם אבל רק מי שצווה על כך בתורה שלא לאכול, ומפני כך היה ליצר הרע מקום להסיתו, רק הוא ראוי לקבל על זה שכר, אבל מי שלא קיים את התורה אין לו תאוה כלל לאכול שקצים שהם מאוסים, ולכן אין סיבה ליתן לו שכר על כך.

"אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם" (יא, מג).

ואמרו חז"ל (יומא לט, א) אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם.

כתב **המסילת ישרים** (פרק יא) "כי המאכלות האסורות מכניסים טומאה בלבו ובנפשו של אדם עד שקדושתו של המקום ברוך הוא מסתלקת ומתרחקת ממנו וכו' שהעבירה מטמטמת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדיעה האמיתית ורוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי, ב) כי ה' יתן חכמה, והנה הוא נשאר בהמיי וחומרי משוקע בגסות העולם הזה. והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו".

ובשו"ת דברי חיים (יור"ד, ז) כתב, דבר זה ידוע שאין דבר עבירה כמאכלות אסורות שמטמטם הלב הישראלי, ובעוונותינו הרבים על ידי זה יצאו כמעט מן הדת כמה קהלות בארץ לועז על ידי השו"ב הקלים ואכלו ונתפטמו בטריפות, וגברו עליהם דיעות זרות עד שפקרו ונאבדו מתוך קהל הקדוש.

מספרים על **הסבא מנובהרדוק זצ"ל** שהרגיש פעם שיש רפיון מסוים בישיבה בחשק ללמוד מוסר ותורה, ומיד הלך לבדוק את סידורי הכשרות במטבח הישיבה, כי חשד שמקורו של טמטום הלב נעוץ במה שהאדם אוכל.

"כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים וגו' והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני" (יא, מה).

והביא רש"י את דברי רבי ישמעאל, שאלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות, דיים, וזהו לשון העלאה.

עמד על כך **הסבא מקלם זצ"ל**, שהרי הקב"ה היה יכול להזהירם במצרים מאיסור אכילת שרצים ולמה הזהירם דוקא אחר שיצאו ממצרים.

וביאר על פי דברי בעלי הקבלה, שאין העונש שבא על האדם דבר חיצוני אלא העבירה עצמה מענישתו, וכמו אדם שאכל בשר מסריח שנחלה מהאכילה עצמה, כמו כן העבירה עצמה יש בה טבע רוחני שמענישה את האדם ויכולה להמיתו ביסורים קשים.

והנה אדם אינו יכול לאכול בשר מסריח כיון שמזיקו ואילו כשהכלב אוכל את אותו הבשר אינו מזיקו, וזה משום מעלת האדם שאין טבעו גס ככלב ומאכלים מסוימים מזיקים אותו. ולכן אם לא היו יוצאים ממצרים היה טבעם גס והיו יכולים לאכול שקצים ונבילות.

וזה מה שאמר ר' ישמעאל, שרק בכדי שגוף בני ישראל יהא מזוקק שלא יוכלו להכניס אל גופם מאכלים מאוסים דיינו, וזו טובה גדולה.

וכן כל אדם שמזכך את עצמו יותר ויותר כך אין נפשו יכולה לסבול חטאים יותר דקים, ולכן יש אנשים שנתבעים ונענשים על מעשים פעוטים אשר לפי דרגתם לא ראויים להם, והחטא עצמו בטבעו הרוחני מעניש את האדם.